

2.2 มุมมองในทางปฏิบัติ ปัจจัยแห่งความสำเร็จ ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนา

ในการดำเนินการชุมชนอินทรีย์มี หลักการ 5 ประการ คือ

1. มีคณะผู้นำที่เข้มแข็งอย่างมีคุณภาพและมีการสืบทอด
2. มีแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง ที่มีคุณภาพ
3. มีการจัดการความรู้ชุมชน หรือ KM ชุมชน
4. มีองค์กรการเงินชุมชน
5. มีการจัดการชุมชน

ทั้ง 5 ประการมีความเชื่อมโยงกันวนไปวนมา โดยมีรายละเอียดคร่าว ๆ ดังนี้

- **อันดับแรกต้องรู้ว่า KM เป็นสิ่งที่สำคัญ** ชาวบ้านที่นครศรีธรรมราชรู้จัก คำว่า KM หมู่บ้านเป็นอย่างดี โดยใช้วิธีทดลอง เริ่มต้นโครงการนำร่อง และขยายให้เต็มจังหวัด หลัก และหัวใจของ KM คือ จะต้องแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในสิ่งที่ดีงามและเป็นประโยชน์ เช่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในอาชีพที่กำลังทำอยู่ในพื้นที่นั้น ๆ เป็นต้น (เทคนิค คือ เริ่มจากเรื่องเล็ก ๆ ง่าย ๆ ก่อน และทำให้สำเร็จ)
 - วิธีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ขึ้นกับความต้องการของชาวบ้าน เจ้าหน้าที่เพียงแค่อำนวยความสะดวก สร้างบรรยากาศในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้เกิดขึ้น โดยบทบาทของเจ้าหน้าที่ คือ การเป็น Facilitator คอยอำนวยความสะดวกเท่านั้น
 - ที่ผ่านมาการส่งเสริมให้มี KM ชุมชน ควบคู่ไปกับการส่งเสริม KM ของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ นั้น จะเห็นได้ว่า KM ของชุมชนจะค่อนข้างที่จะพัฒนาไปได้ไกลกว่า และเห็นภาพที่ชัดเจนกว่า เนื่องจากเกิดจากการลงมือทำจริงในอาชีพของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านเข้าใจได้ดี แต่ในส่วน of เจ้าหน้าที่ภาครัฐ จะทำเพราะว่านายสั่งให้ทำพัฒนาได้ช้า KM ภาครัฐ ก็ต้องทำในกิจกรรมของตนเอง เช่น KM ของโรงพยาบาล (ห้องฉุกเฉิน เป็นต้น) เป็นการเพิ่มทักษะในวิชาชีพ
- **เริ่มต้นจากคณะผู้นำที่เข้มแข็งอย่างมีคุณภาพ และมีการสืบทอด**

คือ ลักษณะของคณะผู้นำ จะต้องมีความหลากหลาย ๆ คน โดยเฉลี่ยประมาณ 7 – 8 คน ทำงานเป็นทีม (Team Management) ไม่ใช่การมีผู้นำคนเดียว โดยมีแนวทางในการคัดเลือกองค์ประกอบของคณะผู้นำ ดังนี้

 1. คณะผู้นำฝ่ายปกครองท้องถิ่น ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
 2. คณะผู้นำฝ่ายปกครองท้องถิ่น ได้แก่ นายกอบต. สมาชิกอบต. (สมาชิกอบต. มีหมู่บ้านละ 2 คนอยู่แล้ว)

3. คณะผู้นำตามธรรมชาติ ได้แก่ คนในหมู่บ้าน อสม. ผู้นำเยาวชนอาสา ครู พระ เป็นต้น
ปัญหาและอุปสรรค

- การค้นหาผู้นำที่ดีให้เจอเป็นเรื่องที่ยาก ต้องลงไปค้นหาในระดับของหมู่บ้านจึงจะค้นพบ และกระบวนการ KM ก็เป็นกระบวนการหนึ่งที่ช่วยให้สามารถ ค้นพบตัวผู้นำทางธรรมชาติได้
 - เด็ก ๆ และเยาวชนมักไม่ประกอบอาชีพในท้องถิ่น และต้องการไปหา ประสบการณ์การทำงานข้างนอก ทำให้ขาดการสืบทอดคณะผู้นำ
 - คนในชุมชนไม่วางใจในกลไกของ อบต. และ กลไกของราชการ คือ ไม่เข้าใจว่าทางหน่วยงานภาครัฐมีความตั้งใจที่จะประทับใจใครๆ เพื่อให้ชุมชนสามารถที่จะเดินได้ด้วยตัวเอง พึ่งพาตัวเอง เหมือนผู้ปกครองดูแลเด็กเพื่อหวังให้ลูกได้เดินเองได้ ถึงบ้านหมู่บ้านจะได้รับการยกย่องให้เป็นหมู่บ้านดีเด่น แต่ก็ยังต้องประทับใจใครๆต่อไปเพื่อให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น
- หัวใจข้อที่ 2 คือ ต้องมีแผนแม่บทชุมชน “พึ่งตนเอง” ที่เกิดจาก
 1. ความต้องการของชาวบ้าน และหมู่บ้าน
 2. สภาพความเป็นจริงของพื้นที่
 3. มีฐานข้อมูลเดิม

ลักษณะของแผนชุมชนมี 3 ประเภท คือ

1. เป็นแผนที่ชุมชนสามารถทำได้ด้วยตัวเอง
2. เป็นแผนที่ของบสนับสนุนจากภายนอก เช่น อบต. เป็นต้น
3. เป็นแผนที่ยาก ต้องให้หน่วยงานราชการเข้ามาช่วย เช่น การสร้างสะพานคอนกรีต หรือสร้างฝายน้ำล้น เป็นต้น

ซึ่งจะต้องมีการสื่อสารที่ดี ทั้งจาก Top down และ Bottom Up คือ มีการถ่ายทอดจากจังหวัด ไปยังอำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน ให้แผนชุมชน และ แผนอบต. ให้ไปในทิศทางเดียวกัน โดยไม่ล้มกรอบการพัฒนาจากแผนชาติด้วย ผลักดันให้เกิดการปฏิบัติจากระดับหมู่บ้านขึ้นมา และส่งข้อมูลกลับมายังส่วนกลางจากแผนชุมชน แผนตำบล แผนอำเภอ และแผนจังหวัด

ปัญหาและอุปสรรค

- จากประสบการณ์การทำแผนชุมชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช ในปีแรก ๆ ชาวบ้านเกิดความเข้าใจผิด คิดว่าแผนชุมชนเป็นแผนที่เขียนขึ้นเพื่อขอความช่วยเหลือจาก อบต. หรือหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งที่จริงแล้วไม่ใช่

- ปัญหาหลัก คือ เรื่องของการศึกษา การมีความรู้ของคนในพื้นที่
- อบต. มักจะให้ความสำคัญในเรื่องของการพัฒนาด้านสาธารณูปโภค มากกว่าในเรื่องของแผนการพัฒนาดิน
- **องค์ประกอบที่สำคัญอีกตัวที่ควรจะมี คือ เรื่องทุน (องค์การการเงิน)** ทุนมีหลายประเภท เช่น ทุนที่เป็นองค์การการเงิน ทุนมนุษย์ ทุนวัฒนธรรม ทุนสิ่งแวดล้อม เป็นต้น แต่ที่เน้น คือ องค์การการเงิน เนื่องจากเงินเป็นสิ่งที่จำเป็นและต้องใช้ จะเป็นองค์การการเงินชุมชนในรูปแบบใดก็ได้ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนย่อยเล็ก ๆ ที่ลงขันกันเอง เช่น กองทุนปุ๋ยหมัก กองทุนออม. กองทุนผู้สูงอายุ เป็นต้น เพื่อฝึกการใช้เม็ดเงินที่เป็นส่วนรวมของกลุ่ม

ปัญหาและอุปสรรค

- พบว่าถ้าชุมชนใดไม่มีองค์การการเงินในชุมชน มักจะทำให้ขับเคลื่อนกิจกรรมไม่ค่อยสำเร็จ
- ขาดความยอมรับในองค์กร ความวางใจในองค์กร คือ ชาวบ้านยังไม่สามารถรวมตัวกันเองได้อย่างเข้มแข็ง
- **ต้องมีการบริหารจัดการ** ประยุกต์แบบง่าย ๆ ให้ชาวบ้านเข้าใจและสามารถทำได้ คือ ต้องให้ความรู้ในเชิงการบริหารจัดการเชิงยุทธศาสตร์ แต่ปรับให้อยู่ในรูปแบบที่เข้าใจได้ง่าย มีการปฏิบัติตามแผน มีการติดตามประเมินผล ทำให้มีคุณภาพมากขึ้น

ปัญหาและอุปสรรค

- ในช่วงที่ผ่านมา คือ ยังติดในเรื่องที่จะก้าวไปข้างหน้าต่อไป นวัตกรรมต่าง ๆ ยังไม่ค่อยเกิด การวิจัยเชิงพื้นที่ ถ้าพื้นที่ยังไม่พร้อมก็ไม่มีประโยชน์ เมื่อทำเสร็จแล้วพื้นที่ก็อาจจะไม่ได้ใช้ ดังนั้น สิ่งที่ต้องทำก่อน คือ การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง เมื่อเข้มแข็งแล้วงานวิจัย หรือภาควิชาการลงมาต่อยอด ก็จะเกิดประโยชน์ และสามารถใช้จริงในพื้นที่ได้
- ปัญหาของหน่วยงานราชการ คือ การมีระบบข้อมูลที่ค่อนข้างแย่

2.3 การประเมินและวัดผลความเข้มแข็งของชุมชนและท้องถิ่น

- การที่จะวางแผนการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งว่าก้าวต่อไปข้างหน้าจะเป็นอย่างไรนั้น จะต้องมีการประเมิน ก่อนจะประเมินได้จะต้องมีทีมจับภาพ เพื่อวิเคราะห์อัตราความก้าวหน้าของแต่ละหมู่บ้าน โดยมีตัวชี้วัดหลัก ง่าย ๆ โดยดูจากองค์ประกอบที่เห็นชัดเป็นรูปธรรม เช่น
 1. **เรื่องข้อมูล** คือ แผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง มีระบบข้อมูลจริงหรือไม่ มีการปรับแผนบ่อย ๆ หรือไม่ มีความร่วมมือระหว่างเครือข่ายชุมชนกับอบต. วัดจากการมีการเชื่อมโยงข้อมูลในระดับหมู่บ้านกับอบต.หรือไม่

2. ผลการปฏิบัติตามแผนแม่บทชุมชน ว่าในรอบปีทำกิจกรรมอะไรบ้าง แล้วประสบความสำเร็จแค่ไหน โดยในช่วยแรก ๆ อาจจะต้องค่อยเป็นค่อยไป ปีละ 2 – 3 กิจกรรมก็นับว่าเก่งแล้ว
- ตัวชี้วัดย่อย ๆ ในระดับชุมชนเข้มแข็ง เช่น
 1. จำนวนกิจกรรม หรือ กลุ่มต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากชุมชนเอง ต้องไม่เกิดขึ้นจากหน่วยงานภาครัฐ
 2. จำนวนผู้นำธรรมชาติ ปกติมีประมาณ 1-2 คน ในแต่ละท้องถิ่น ต้องเป็นบุคคลที่สามารถเป็นแบบอย่างได้
 3. หนี้สินต่อครัวเรือน (หนี้สินโดยเฉลี่ย) หมายเหตุ การที่มีรายได้เยอะ อาจจะทำให้ผ่อนแอ้งก็ได้ เนื่องจากต่างคนต่างอยู่ ไม่สนใจมาร่วมระดมความคิด
 4. จำนวนแผนชุมชนที่มีคุณภาพ โดยแผนของชุมชนที่มีคุณภาพจะต้องมีลักษณะดังนี้
 - เป็นแผนที่สนองตอบความต้องการของชุมชน โดยดูจากมูลเหตุของปัญหา แล้วดูว่ากิจกรรมที่คิดแก้ไขคืออะไร
 - เป็นแผนที่ชุมชนดำเนินการเอง คิดเอง พึ่งตนเอง (คิดเป็นกี่ % ของกิจกรรมทั้งหมด) เช่น ปลูกผักกินเอง เป็นต้น
 5. ความสุขในเรื่องความเป็นอยู่ เช่น ชาวบ้านมีความรักความสามัคคีกัน ไม่ทะเลาะเบาะแว้ง ไม่มีคดีความ ลดความขัดแย้ง (ชุมชนจะแตกแยกถ้าเกิดการแบ่งฝักแบ่งฝ่าย ของการเมืองท้องถิ่น)
 6. ชาวบ้านมีอาชีพที่มั่นคง มีรายได้มากขึ้น
 7. ครอบครัวมีอาชีพอยู่ในพื้นที่ มีเวลาอยู่ร่วมกันมากขึ้น

2.4 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

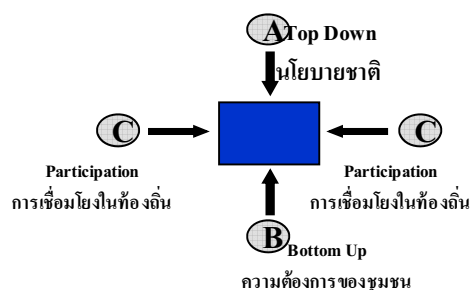
- ลักษณะวิถีชีวิตของคนในแต่ละพื้นที่จะมีลักษณะที่แตกต่างกัน ดังนั้น นโยบายจากภาครัฐจึงไม่ควรเป็นนโยบายแบบกระจายใช้ทั่วประเทศ ควรจะเป็นนโยบายที่ปรับให้เหมาะสมในแต่ละพื้นที่แต่มีเป้าหมายเดียวกัน
- กระบวนการในการวัดผล / การประเมินศักยภาพในการพึ่งพาตนเองของท้องถิ่น เป็นเรื่องที่ยากมากและได้รับการต่อต้านมาก ดังนั้นควรจะทำอะไรที่เป็นปลายเปิดไว้ ให้เค้าสามารถใส่ลงไปได้ว่าเป็นสิ่งที่เค้าทำแล้วสำเร็จและให้คะแนนได้ ควรจะมีการให้ค่าน้ำหนักมากน้อยที่ไม่เท่ากันให้มีความเป็นธรรมจริง ๆ และต้องมีคนที่มีความรู้ในเชิงทฤษฎี และมีทักษะรับผิดชอบโดยเฉพาะ
- สิ่งที่ยากได้ คือ คนที่เป็นตัวอย่าง หรือการวิจัย วิเคราะห์ ว่าในการดำเนินงานพัฒนาท้องถิ่นนั้นควรมีกรอบอย่างไรบ้าง ท้องถิ่นเข้มแข็งหน้าตาควรเป็นอย่างไร ในรูปแบบเดิม ๆ ที่เคยมองกันก็คือในเรื่องของประสิทธิภาพ การบริหารการคลังที่มีความโปร่งใส เป็นต้น
- ฝากถึง สกว. ว่าในเวปไซด์ของสกว. มีหลายงานวิจัยที่น่าสนใจ แต่ไม่มีรายละเอียด ว่าทำเพื่อเป้าหมายอะไร และไม่ได้บอกถึงวิธีการ และเทคนิคในการที่จะทำให้ประสบความสำเร็จในเรื่องนั้น ๆ น่าที่จะมีการเผยแพร่เพื่อที่จะให้ประชาชนสามารถนำมาใช้ได้

3. สรุปมุมมองของ Bottom Up View จังหวัดนครศรีธรรมราช

จากการดำเนินงานสัมมนา / ประชุมกลุ่มย่อย เพื่อรวบรวมความคิดเห็นของตัวแทนชุมชน และท้องถิ่น ในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนและท้องถิ่น ในมุมมองจากล่างขึ้นบน (Bottom Up View) ในจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยมีภาคีพัฒนาที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่ ประกอบไปด้วย มุมมองจากนายกองค์การบริหารส่วนตำบลปากพูน รองนายก อบต.บางจาก อดีต นายก อบต.หนองหาด อำเภอลำดวน นักวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช นักวิชาการ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ผู้ประสานงานภาคใต้ และผู้ประสานงาน จังหวัดนครศรีธรรมราช (โครงการความร่วมมือฯ สกว.) แก่นนำชุมชน และผู้นำเครือข่ายภาคประชาชน จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยมีมุมมองในด้านต่าง ๆ ดังนี้

3.1 แนวทางในการบริหารและขับเคลื่อนท้องถิ่นจากความต้องการของประชาชนในพื้นที่

ในมุมมองจาก Bottom Up มีความเห็นว่า ลักษณะการปกครองของภาคท้องถิ่นยังขาดความเป็นอิสระ ยังไม่ได้มีการกระจายอำนาจลงมายังท้องถิ่นอย่างแท้จริง และยังไม่มีการกระจายอำนาจจากท้องถิ่นสู่ภาคประชาชน โดยมีการขีดเส้นทางด้านกฎหมาย และกฎระเบียบต่าง ๆ ในการควบคุมอำนาจการปกครองส่วนท้องถิ่น ภายใต้คำว่ากระจายอำนาจ กฎระเบียบที่บังคับใช้กับ อบต. ไม่ควรเป็นระเบียบเดียวกันที่ใช้ทั่วประเทศ แต่ควรแตกต่างกันไปตามบริบทในวิถีชีวิตของ



ชุมชนที่แตกต่างกัน

เมื่อพิจารณาแผนภาพความสัมพันธ์ (interaction) การที่จะสร้างให้ท้องถิ่นเข้มแข็งจะต้องมีระบบเศรษฐกิจแบบคุณธรรม มีการกระจายอำนาจ และมีการกระจายเม็ดเงิน ต้องมีการออกกฎหมายที่มีคุณธรรม สนับสนุนความคิด

สร้างสรรค์ของท้องถิ่น การที่จะ balance force จะต้องลด Top down ลง และเพิ่ม Bottom Up กับความสัมพันธ์ระหว่าง ท้องถิ่น กับ ท้องถิ่น เพิ่มขึ้น

รูปแบบในการขับเคลื่อนและพัฒนาท้องถิ่น มีรูปแบบเดียวกัน คือ การทำให้คนในท้องถิ่นเข้าใจตรงกันว่าปัญหาของเค้าคืออะไร นโยบาย และแผนพัฒนาท้องถิ่นจะต้องทำมาจากแผนพัฒนาชุมชน การมีส่วนร่วม และการทำประชาคมของ อบต. จะต้องตอบสนองความต้องการของชาวบ้าน โดยการบริหารจะต้องเข้าถึง เข้าใจ และนำไปสู่การพัฒนา ซึ่งการพัฒนาการบริหารจะต้องมีการจัดรูปแบบองค์กรที่ดี และเริ่มพัฒนาตั้งแต่ ระดับบุคคล ครอบครัว ไปจนถึงระดับชุมชน ทั้งในด้านคุณภาพ และปริมาณ โดยเริ่มดำเนินการไปพร้อม ๆ กันทั้งจังหวัด

ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการพัฒนาท้องถิ่นให้เข้มแข็ง

ปัจจัย หรือ ตัวแปรแต่ละตัวมีผลกระทบกับแต่ละท้องถิ่นแตกต่างกัน และการจะบอกให้ครบว่าปัจจัยทั้งหมดประกอบด้วยอะไรนั้น เป็นเรื่องที่ยาก ปัจจัยสำคัญ ๆ ได้แก่

- การใช้ฐานข้อมูลในการพัฒนาพื้นที่ ทั้งข้อมูล เศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากร “ข้อมูล” เป็นกระจุกเงาในการพัฒนา ดังนั้นจึงควรมีการบริหารและจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระเบียบ มีความชัดเจน และสามารถวิเคราะห์ เพื่อนำเสนอให้ชาวบ้านรู้จักตัวเอง ส่งผลให้เกิด 3 M power ได้แก่ Man power, Money และ Management
- ต้องส่งเสริมและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างจริงจัง ฝึกให้คนมองในมุมบวก มองว่าปัญหาทุกปัญหาสามารถหาทางแก้ไขได้ ฝึกให้คนมีจิตสาธารณะ ส่งผลให้เกิดคนผู้นำที่เข้มแข็ง และมีแกนนำที่ดี
- รู้จักการจัดการความรู้ ประยุกต์ความรู้ทั้งจากภายนอก และภายใน ผสมผสานกันให้เกิดการพัฒนา
- มีการใช้ฐานความรู้จากปราชญ์ชาวบ้าน ในการจัดทำแผนชุมชน แล้วนำมาพัฒนาให้เป็นแผนต่อเนื่องกันในระดับตำบล อำเภอ และจังหวัดต่อไป
 - โดยลักษณะของแผนชุมชน คือ จะต้องเป็นแผนที่เกิดจาก Common Issue ร่วมกันของชาวบ้าน และชาวบ้านจะต้องแสดงให้เห็นว่า เป็นแผนที่พึ่งตนเอง คือ สามารถพึ่งพาตนเองได้ก่อน แล้วจึงจะเสนอขอความช่วยเหลือจากภายนอก มีการนำ KM เข้ามาร่วมในการปฏิบัติ จะช่วยให้ชาวบ้านมีวิธีการจัดการตัวเองที่ดี
- มีการปรับแผนชุมชนอยู่เสมอ โดยการใช้ฐานข้อมูลสนับสนุน และมีการนำไปปฏิบัติตามแผนจริง ๆ
- เครือญาติ ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับนโยบายสาธารณะ เศรษฐกิจชุมชน องค์ความรู้ของคน ความเคารพ และความผูกพันของคนในท้องถิ่น เป็นต้น
- สิ่งทีภาครัฐสนับสนุนจะต้องเกิดจากปัญหาและความต้องการของชาวบ้านอย่างแท้จริง
- ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากภาคีพัฒนาต่าง ๆ
- บทบาทของผู้นำระดับท้องถิ่น ต้องดี
- การตื่นตัวในการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน
- ประเพณีและความเชื่อต่าง
- ฐานทรัพยากรในการประกอบอาชีพในชีวิตประจำวัน
- ให้การสนับสนุนกลุ่ม / องค์กร ชุมชน สร้างกองทุน ร่วมกับชุมชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ต้องมีการวางแผนการจัดองค์กร ซึ่งเป็นหัวใจของการสร้างความเข้มแข็งให้ภาคประชาชน

ปัจจัยแห่งความยั่งยืน

- มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างหมู่บ้าน (KM หมู่บ้าน) โดยชาวบ้านเป็นผู้สอนและถ่ายทอดกันเอง จึงจะทำให้เกิดความเข้าใจได้ง่ายขึ้น โดยจะต้องเริ่มต้นจากเล็ก ไปหาใหญ่จึงจะดี
- จะต้องมีการถ่ายทอด วิธีการเรียนรู้ เทคนิคการเรียนรู้ คือ มีการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา และพัฒนาผู้นำรุ่นใหม่ขึ้นมาเรื่อย ๆ

ปัญหาและอุปสรรค

- ประชาชนในพื้นที่มักจะให้ความสำคัญกับโครงสร้างพื้นฐาน infrastructure (ถนน น้ำประปา ไฟฟ้า) มากกว่าการพัฒนาอื่น ๆ
- การขาดที่ดินทำกินของชาวบ้าน
- ปัจจุบันยังขาดการประเมินว่าสิ่งที่ได้ทำไปสามารถที่จะแก้ไขปัญหาได้จริงหรือไม่ เช่น การแก้ไข ปัญหาที่ดิน เป็นต้น

3.2 ความเห็นถึงตัวชี้วัดในการประเมิน และวัดศักยภาพของท้องถิ่น

- การออมทรัพย์ คือ เงินก้อนน้อยลง (รวมถึงการกู้ยืมดอกเบี้ยด้วย) และมีเงินออมมากขึ้น ดูได้จากสหกรณ์ ออมทรัพย์
- มีอาชีพเสริม คือ อาชีพเสริมหลังเกษียณจากทะเล เช่น เลี้ยงปลาน้ำจืด การทำเกษตรกรรม
- มีเงินทำบุญเยอะขึ้น มีความเอื้ออาทรเกิดขึ้นในชุมชน มีการแบ่งปันซึ่งกันและกัน อย่างเป็นสุข ไม่ใช่ให้แบบทุกข์ใจ
- มีการใช้ชีวิตที่ดี แบบเดิม ๆ กลับมา เช่น มีการไปวัดไปวา มีการนำบทเรียน คำสั่งสอนมาใช้
- เยาวชนในพื้นที่ (ตำบล) เมื่อเรียนจบแล้ว กลับมาทำงานในพื้นที่ไม่ไปทำงานตามเมืองใหญ่ ๆ
- ในแต่ละหมู่บ้านต้องมีผู้นำ มีการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ และมีการถ่ายทอดอย่างต่อเนื่อง และมีการสืบทอดต่อไป
- มีแผนแม่บทชุมชนที่พึ่งพาตนเอง โดยมีการปรับปรุงแผนจากระดับหมู่บ้าน และมีการใช้ข้อมูลในการปรับปรุงแผน
- มีจำนวนคนที่ทำบัญชีครัวเรือน และมีการนำใช้งาน เพิ่มขึ้น
- ชุมชนต้องมีกองทุน มีแหล่งทุนของตัวเอง เช่น มีการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน หรือกองทุนต่าง ๆ ที่สามารถบริหารจัดการกันเองได้ (นับจำนวนกองทุน) เช่น วิสาหกิจชุมชน สวัสดิการชุมชน
- คณะผู้บริหารระดับตำบล มีการจัดเวทีเรียนรู้นำปัญหามาพบปะแลกเปลี่ยนกัน

- สามารถประกาศเป็นตำบลปลอดภัยได้ คือ ปลอดภัยในทุก ๆ เรื่อง ทั้งเศรษฐกิจ สังคม ชีวิตและทรัพย์สิน
- ไม่มีปัญหาเรื่องยาเสพติด
- มีสภาพแวดล้อมที่ดี
- ต้องมีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกิดขึ้น คือ การยึดเอาประชาชนในพื้นที่เป็นศูนย์กลาง และเอาพื้นที่เป็นตัวตั้งในการพัฒนา มีการคิดเชื่อมโยงอดีต และอนาคตต้องเข้าไปทำงานให้เกิดขึ้นในพื้นที่ และผลักดันให้เกิดการปฏิบัติ
- มีแผนงานที่ชัดเจน และมีการปฏิบัติที่ลงลึก
- มีระบบการบริหารจัดการที่ดี มีธรรมาภิบาล โดยมีการตรวจสอบ สร้างกฎเกณฑ์ ที่ทำให้สามารถทำงานได้อย่างสบายใจ
- ความอยู่ดีมีสุขของชาวบ้าน เช่น
 1. วัฒนธรรมชุมชน
 2. ความปลอดภัย
 3. ธรรมชาติ
 4. การจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน
- ความเป็นอิสระทางความคิด คือ ชาวบ้านต้องสามารถคิดริเริ่มอะไรได้ด้วยตัวเอง สามารถเลือกที่จะรับหรือ ปฏิเสธความช่วยเหลือในบางเรื่องจากหน่วยงานภาครัฐได้ ต้องมีอิสระในการรวมตัว รวมกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน
- มีกระบวนการเรียนรู้จากการทำงาน จากประสบการณ์
- มีผู้เสียสละ มีจิตอาสา คือ คนที่มีความเอื้อเฟื้อต่อชุมชนจริง ๆ
- มีกลไกการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้มีการพัฒนาที่มีคุณภาพ มีคุณค่าและยั่งยืนในตำบล
- เกิดกลไกการพัฒนาประชาธิปไตยท้องถิ่น และการเมืองภาคพลเมือง
- แนวคิดในการประเมิน โดยแบ่งผู้ตอบคำถามออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้
 - ส่วนที่ 1 สำหรับทีมงานพัฒนา (ทีมเครือข่ายภาคประชาชน ฯ) เป็นผู้ตอบ เช่น
 1. ได้มีการนำแผนภาคประชาชน ดำเนินไปสู่การปฏิบัติในท้องถิ่น
 2. แผนเรื่องอาชีพ และคุณภาพชีวิต ถูกหยิบขึ้นมาใช้
 3. มีการประสานงานร่วมกันระหว่างภาคประชาชน กับท้องถิ่น สามารถวัดได้จากเนื่องงานการประสานงานที่ได้
 4. มีระบบการใช้ฐานข้อมูล และมีการนำมาใช้ในทางปฏิบัติ

5. ความพร้อมของภาคประชาชน

ส่วนที่ 2 สำหรับชาวบ้าน เป็นผู้ตอบ เช่น

1. การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมทางสังคม
2. มีสภาพแวดล้อมที่ดีขึ้น เช่น ป่าชายเลน มีการจัดการขยะ ระบบทิ้งขยะที่ดี มีระบบคัดแยก
3. มีการเปลี่ยนแปลงในระดับครัวเรือน เช่น มีการรับฟังมากขึ้น
4. ฯ

แนวทางการการประเมิน อบต. (ผู้นำท้องถิ่น)

- นายกอบต. จะต้องเคยผ่านกระบวนการเรียนรู้ในระดับชุมชน เช่น เคยเป็นผู้นำ หรือสมาชิกกลุ่มองค์กรต่าง ๆ จึงจะทำให้มีความเข้าใจชีวิตได้ลึกซึ้ง
- ต้องมีการเชื่อมความสัมพันธ์กับหน่วยงานอื่น ๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น หน่วยงานของกระทรวงต่าง ๆ ในจังหวัด เช่น พัฒนาที่ดินจังหวัด สาธารณสุขจังหวัด ฯ ตัวอย่างเช่น เมื่อ อบต. ได้มีความสัมพันธ์กับหน่วยงานด้านการเกษตรแล้ว จากการพัฒนาการทำไร่นาสวนผสม ที่มีรูปแบบเดียวกันทั่วประเทศ ก็ได้ถูกปรับให้ตรงกับความต้องการของคนในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น คือ เปลี่ยนเป็นการขุดลอกแปลงนาแทน เป็นต้น
- อบต. จะต้องมิจิตสาธารณะเยอะ ๆ สามารถวัดได้จาก การออกแบบโครงการที่พัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน เช่น ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งท้องถิ่นจะต้องรับผิดชอบอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น
- อบต. ต้องมีความรอบรู้ และอายุ ไม่เยอะเกินไป
- มีการฟังพากันระหว่าง อบต. กับ อบต. เช่น
 1. เรื่องของเครื่องมือเครื่องมือต่าง ๆ เช่น รถน้ำ เครื่องสเปยุง ฯ
 2. บุคลากร เช่น ปลัดอบต.
 3. มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน

หมายเหตุ : มีปัญหาความรุนแรงของการเมืองในท้องถิ่นเกิดขึ้นเยอะ ในจังหวัดนครศรีธรรมราช

3.3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

- งานวิจัยส่วนใหญ่ที่เข้ามาทำในพื้นที่ของนักวิจัย มักจะไม่ได้นำเอาสาระสำคัญที่ได้จากงานวิจัยจริง ๆ ไปใช้ในการพัฒนาประเทศ เนื่องจากส่วนใหญ่จะมีการตั้งธงเอาไว้แล้วโดยผู้ที่มีอำนาจนโยบาย โดยไม่ได้มีการแปลงเอางานวิจัยออกมาเป็นนโยบายอย่างแท้จริง



ภาคผนวก ค

ผลสรุปข้อคิดเห็นในมุมมองจาก Top Down และ Bottom Up จังหวัดพิษณุโลก

สรุปผลการลงพื้นที่ครั้งที่ 1 จังหวัดพิษณุโลก

1. รายนามผู้ให้สัมภาษณ์จังหวัดพิษณุโลก

มุมมองของ Top Down View		
วันที่ / เวลา	ชื่อ – สกุล	ตำแหน่ง / หน่วยงาน
2 มิ.ย. 52 15.30-16.30 น.	นายปรีชา เรืองจันทร์	ผู้ว่าราชการจังหวัดพิษณุโลก
2 มิ.ย. 52 10.30-11.30 น.	ว่าที่ ร้อยตรี สุรศักดิ์ วงศาโรจน์	หัวหน้าสำนักงานจังหวัดพิษณุโลก
2 มิ.ย. 52 11.00-12.00 น.	นายชัยสิทธิ์ นครจินดา	สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดพิษณุโลก
	นายวุฒิพงศ์ กะสินัง	สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดพิษณุโลก
	นายสุรพล จารุพงศ์	เกษตรจังหวัดพิษณุโลก
	นายประสิทธิ์ โพธิ์สุ	สหกรณ์จังหวัดพิษณุโลก
2 มิ.ย. 52 14.00-15.00 น.	นายสมบัติ เฟื่องปรารักษ์	ท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก
3 มิ.ย. 52 10.00-11.00 น.	ว่าที่ ร.ต. สุนิmitt ชุ่มพงษ์	พัฒนาการอำเภอนครไทย

มุมมองของ Bottom Up View		
วันที่ / เวลา	ชื่อ – สกุล	ตำแหน่ง / หน่วยงาน
1 มิ.ย. 52 13.00-14.00 น.	นางพเยาว์ ปานประสิทธิ์	นายก อบต. ป่อทอง
1 มิ.ย. 52 14.00-15.30 น.	นายสังวาล พุทธนารายณ์ นายธวัช นิลแสง นางลูกคิด จันทระกฤษ	ตัวแทนกำนันผู้ใหญ่บ้าน แกนนำชุมชน ต.ป่อทอง นักวิชาการสาธารณสุข
2 มิ.ย. 52 17.00-18.00 น.	ผศ.ดร.เสมอ ถาน้อย	นักวิชาการ มหาวิทยาลัยนเรศวร
3 มิ.ย. 52 10.00-11.00 น.	ว่าที่ ร.ต. สุนิmitt ชุ่มพงษ์	พัฒนาการอำเภอ นครไทย
3 มิ.ย. 52 13.00-14.30 น.	นายสมาน โพธิ์ปลัด นายถาวร อ่อนดانا นายทองสุข เพี้ยคำ นายทวี ศรีคำ นางสุวรรณา เมืองพระฝาง นายสุุดใจ มาอ่อน นางดวงใจ สุขนาบัว นายอุดม สอนศรี	ประธานสภา อบต. บ้านพร้าว ผู้แทน อบต. บ้านพร้าว กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หัวหน้าสถานีอนามัยตำบลนาบัว ผู้แทน อบต. นาบัว แกนนำ ต.นาบัว สารวัตรกำนัน
3 มิ.ย. 52 15.00 -16.00 น.	นายทำนอง นราเรือง นายถาวร อ่อนดانا คุณน้ำค้าง วงศ์ดี	สมาชิกสภา อบต. หนองกระท้าว สมาชิกสภา อบต. หนองกระท้าว ผู้ช่วยกำนัน ต.हनองกระท้าว

2. สรุปมุมมองของ Top Down View จังหวัดพิษณุโลก

จากการดำเนินงานสัมมนา / ประชุมกลุ่มย่อย เพื่อรวบรวมความคิดเห็นของบทบาทของจังหวัด ในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนและท้องถิ่น ในมุมมองจากบนลงล่าง (Top Down View) ของจังหวัดพิษณุโลก โดยมีภาคีพัฒนาที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับนโยบายในการพัฒนาพื้นที่จากส่วนงานกลางประกอบไปด้วย มุมมองจาก ผู้ว่าราชการจังหวัดพิษณุโลก หัวหน้าสำนักงานจังหวัด ผู้แทนสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดพิษณุโลก ผู้แทนเกษตรจังหวัด และสหกรณ์จังหวัดพิษณุโลก พัฒนาการอำเภอ และ ท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก โดยมีมุมมองในด้านต่าง ๆ ดังนี้

2.1 มุมมองในเชิงนโยบาย

ในมุมมองจากบนลงล่าง (Top Down View) จังหวัดพิษณุโลก ในเรื่องของการพัฒนาชุมชน / ท้องถิ่น ให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืนนั้น เนื่องจากจังหวัดพิษณุโลก มีทั้งหมด 92 ตำบล ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เกษตรกรควรจะมีหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เน้นการทำเพื่อการบริโภคภายในชุมชน และเพื่อขาย เท่าที่สามารถทำได้ ดังนั้นการจะพัฒนาชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองอย่างเข้มแข็งได้นั้น บทบาทหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐจะต้องทำหน้าที่ “แนะ” ไม่ใช่ “ชี้” ให้ทำ โดยการช่วยสร้างกลไกต่าง ๆ ให้เกิดขึ้น สนับสนุนงบประมาณเพื่อกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ สนับสนุนกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนจัดระบบ การสร้างชุมชนต้นแบบ (รับรู้ + ทดลองทำ) ทำหน้าที่เป็น facilitator ส่งเสริม และเป็นพี่เลี้ยงให้

การที่จะทำให้ชุมชนสามารถเข้มแข็งได้ด้วยตัวเองนั้น จะต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยท่านผู้ว่าราชการจังหวัด นายปรีชา เรืองจันทร์ ก็ได้มีนโยบายในการพัฒนาจังหวัดพิษณุโลก โดยเน้นการพัฒนาทางด้านสังคม เพื่อความยั่งยืน โดยทุนทางสังคมนั้น จะต้องมีความรู้ มีสติ และมีคุณธรรม ประชาชนจะต้องเก่ง (คิดเป็นทำเป็น) และไม่โกง คือ เก่งและดี

สิ่งที่สำคัญ คือ จะต้องส่งเสริมให้ชุมชนรู้จักตนเองมากขึ้น รู้ว่าตนเองมีจุดแข็งอะไร แล้วใช้องค์ความรู้นั้นในการพึ่งพาตนเอง ชุมชนต้องสามารถวิเคราะห์ได้ว่าปัญหา คือ อะไร และสิ่งที่เรียกร้องให้ภาครัฐเข้าไปช่วยนั้น สามารถแก้ไขปัญหานั้นได้จริงหรือไม่

ซึ่งที่ผ่านมา การที่จะไปประเมินความพร้อมของท้องถิ่นนั้นเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก ดังนั้น นโยบายต่าง ๆ จากหน่วยงานภาครัฐ จึงเป็นนโยบายที่ทำพร้อมกันทั้งหมดทั่วประเทศ นโยบายจากหน่วยงานภาครัฐที่ลงไปยังท้องถิ่น เช่น กองทุนหมู่บ้าน โดยหลักการแล้วดี แต่ในทางปฏิบัตินั้น อาจจะมีที่ผิดเพี้ยนนอกหลักการไปบ้าง แต่ถ้ามองในแง่ดี ก็ถือว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างหนึ่งเพื่อที่จะนำไปสู่ความเข้มแข็ง

2.2 มุมมองในทางปฏิบัติ ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนา

ปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นให้เข้มแข็ง ได้แก่

- การมีองค์ความรู้ และรู้จักใช้องค์ความรู้นั้นให้เป็นประโยชน์ ตัวอย่างเช่น องค์ความรู้ในเรื่องการทำงาน การประมง เป็นต้น ซึ่งจะต้องให้ความสำคัญกับประชาชนชาวบ้านมาก ๆ และสนับสนุนให้มีกระบวนการเรียนรู้ ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ต่าง ๆ ด้วย
- การมีส่วนร่วม ลักษณะของคนในชนบทมักจะมีการรวมกลุ่มกันอยู่แล้ว (ประชาคม) เช่น นั่งคุยกัน ตอนดึก ๆ ทุกวัน เป็นต้น จะต้องสร้างให้เข้าไปอยู่ในวิถีชีวิต สังคม และวัฒนธรรม
- ปัญหา คือ หน่วยงานภาครัฐมักจะทำให้เป็นพิธีการเกินไป
- เทคนิค คือ หน่วยงานต่าง ๆ จะต้องพยายามเข้าสู่ระบบประชาคม อย่างธรรมชาติ คัดเลือกคนที่พอจะมีความเข้าใจ ให้ทำตัวอย่าง และเป็นกระบอกเสียงต่อไป (See Do Get)
- ต้องมีข้อมูลที่ดี คือ มีฐานข้อมูลที่ดี ทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ โดยมีที่ปรึกษาในการให้ข้อมูลที่ดี ประกอบด้วย หน่วยงานราชการ NGO หรือแม้แต่ อินเทอร์เน็ต ก็ตาม คือ ชาวบ้านจะต้องมีช่องทางในการเข้าถึงข้อมูลที่ดี
- ต้องมีทรัพยากรที่ดี คือ จะต้องมีความสามารถในการพัฒนาทรัพยากรที่มีอยู่ ให้เกิดประโยชน์กับท้องถิ่น อันได้แก่
 - ทรัพยากรมนุษย์
 - ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ดิน น้ำ (แหล่งน้ำดี ชลประทาน) ป่าไม้ แร่ธาตุ เป็นต้น
 - ทรัพยากรอื่น ๆ เช่น ทรัพยากรด้านอุตสาหกรรม ด้านท่องเที่ยว เป็นต้น
- การสนับสนุนจากภายนอก เช่น เทคโนโลยีต่าง ๆ องค์ความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การช่วยประชาสัมพันธ์ เป็นต้น สำหรับเมืองเกษตร ภาครัฐจะต้องเข้าไปช่วยในเรื่องของโครงสร้างพื้นฐานในการบริหารจัดการน้ำ เมื่อชาวบ้านสามารถทำการเกษตรได้ ก็จะทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น
- มีการบริหารจัดการที่ดี ได้แก่
 - ผู้บริหารจังหวัดจะต้องให้ความสำคัญ ร่วมรับรู้ปัญหาของชาวบ้าน และมีการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง โดยการตั้งเป็นทีมแบบครบวงจร ทั้งชุดใหญ่ และ ชุดปฏิบัติงาน
- มีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย ตั้งแต่ระดับชุมชน ท้องถิ่น จังหวัด และกลุ่มจังหวัด
- มีผู้นำที่กระตือรือร้น

ปัญหาและอุปสรรค

- นโยบายการแจกของทั้งหลายของหน่วยงานภาครัฐในอดีตที่ผ่านมา ทำให้ชาวบ้านเคยตัว และทำให้หมู่บ้านอ่อนแอลง
- แผนชุมชนที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่เป็นแผนที่คิดเพื่อขอเงินคนอื่นมาทำ ไม่ได้เป็นแผนที่ชาวบ้านสามารถดำเนินการได้เอง
- ปัจจุบันผู้ใหญ่บ้าน, ผู้นำชุมชน มีความรู้สูง แต่ยังขาดระบบในการพัฒนา

2.3 การประเมินและวัดผลความเข้มแข็งของชุมชนและท้องถิ่น

น่าจะแบ่งการประเมินออกเป็น 2 ด้าน ที่สำคัญ คือ

1. ทุนทางสังคม เช่น ในภาพรวมของหมู่บ้านจะต้องมีการรวมกลุ่มกัน มีโครงสร้าง
2. ทุนทางเศรษฐกิจ เช่น รายได้ที่เพิ่มขึ้น หรือฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น

การประเมินนั้นอาจจะเริ่มวัดจาก ปัจจัยแห่งความสำเร็จก็ได้ เช่น

- การมีส่วนร่วม ได้แก่ การเข้าร่วมประชุมของชาวบ้าน การเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญและเป็นประโยชน์ต่อชุมชน การมีส่วนร่วมทางวัฒนธรรม เป็นต้น ตัวอย่างตัวชี้วัด ได้แก่ จำนวนกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วม จำนวนคนที่เข้าร่วมกิจกรรม เป็นต้น
- กระบวนการเรียนรู้ ตัวอย่างตัวชี้วัด ได้แก่ จำนวนการรวมกลุ่มเพื่อการเรียนรู้ และการขยายตัวของกลุ่ม การลดการพึ่งพาจากหน่วยงานภาครัฐให้น้อยลง
- ความสามารถในการเข้าถึงข้อมูล ได้แก่ การมีช่องทางให้ชาวบ้านได้เข้าถึงข้อมูลที่ดี ได้ง่าย และสะดวก เช่น ข้อมูลจากหน่วยงาน หรือสื่อต่าง ๆ
- การมีผู้นำที่เข้มแข็ง ได้แก่ การมีปราชญ์ชาวบ้าน การมีตัวแทนชาวบ้าน อสม. หมอдин เป็นต้น
- การมีทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ
- การมีแผนที่เป็นมติเอกฉันท์ และความสามารถในการปฏิบัติตามแผน รวมถึงความสามารถในการนำไปขยายผลในกลุ่ม และภายนอกกลุ่ม

สามารถแบ่งวิธีการประเมินออกเป็น 3 วิธี คือ

1. ประเมินคร่าว ๆ จากสภาพภายนอก เช่น ขับรถผ่านก็สามารถประเมินได้ เช่น
 - ความสะอาดของพื้นที่
 - สภาพแวดล้อม
 - การปลูกป่าในที่ว่าง เป็นต้น

2. ประเมินจากการเข้าไปพูดคุยด้วย เช่น

- ถ้ามถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีการดำเนินการอยู่ในชุมชน ที่เป็นกิจกรรมที่ดี โดยดูจาก ความต่อเนื่องของกิจกรรม การที่กิจกรรมนั้นมีประโยชน์ต่อคนหมู่มาก เป็นกิจกรรมที่มีลักษณะในการสร้างความยั่งยืน เป็นกิจกรรมที่แสดงให้เห็นว่าคนในพื้นที่มีจิตสาธารณะ

3. ประเมินโดยมีผู้ทำการประเมิน จากข้อมูล

- การมีส่วนร่วมในการเข้าประชุม โดยการเซ็นชื่อ
- การละเมิดกฎระเบียบน้อยลง

3. สรุปมุมมองของ Bottom Up View จังหวัดพิษณุโลก

จากการดำเนินงานสัมมนา / ประชุมกลุ่มย่อย เพื่อรวบรวมความคิดเห็นของตัวแทนชุมชน และท้องถิ่น ในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนและท้องถิ่น ในมุมมองจากล่างขึ้นบน (Bottom Up View) ในจังหวัดพิษณุโลก โดยมีภาคีพัฒนาที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่ประกอบไปด้วย มุมมองจากนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อทอง ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านพร้าว ผู้แทนองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านพร้าว หัวหน้าสถานีอนามัยตำบลนาบัว ผู้แทนองค์การบริหารส่วนตำบลนาบัว สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลหนองกระเทียม นักวิชาการสาธารณสุข ตัวแทนกำนัน สารวัตรกำนัน ผู้ช่วยกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แกนนำชุมชน และนักวิชาการ มหาวิทยาลัยนเรศวร โดยมีมุมมองในด้านต่าง ๆ ดังนี้

3.1 แนวทางในการบริหารและขับเคลื่อนท้องถิ่นจากความต้องการของประชาชนในพื้นที่

การจะพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืนได้นั้น ที่สำคัญจะต้องมุ่งแก้ไขปัญหาคือความยากจนให้หมดไป โดยการอยู่อย่างพอเพียง และการลดค่าใช้จ่ายต่าง ๆ จากประสบการณ์ของแกนนำ พบว่าแผนของชุมชนนั้นจะต้องพึงพาตัวเองก่อน และจึงจะไปขอความช่วยเหลือจากภาคีพัฒนา อื่น ๆ เช่น กองทุนต่าง ๆ ในชุมชน (เป็นหลัก) งบในแผนพัฒนาของ อบต. เช่น ช่วยสนับสนุนในส่วนของการสร้างพื้นฐานให้ ในส่วนที่ชาวบ้านไม่สามารถทำได้

ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง คือ

- ชุมชนจะต้องสามารถคิดได้ด้วยตัวเอง คือ คิดว่าควรจะทำอะไร และทำไปเพื่ออะไร มีการวางแผนที่สามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้
- ต้องรู้ว่าทุนในชุมชนคืออะไร และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้
- มุ่งความพอเพียง พอกิน พออยู่
- มีกฎระเบียบที่ร่วมกันกำหนดเอง เพื่อใช้กันภายในชุมชน
- คนในชุมชนจะต้องมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความรักสามัคคีกัน
- มีเศรษฐกิจดี ฐานะทางการเงินดี
- มีผู้นำที่ดี เสียสละเพื่อส่วนรวม

ตัวอย่างรูปแบบและทิศทางในการขับเคลื่อน การพัฒนาชุมชน เช่น

1. มีความคิดในการที่จะพัฒนาเกิดขึ้น
2. จัดเวทีในการพูดคุยแลกเปลี่ยน

- 2..1. ให้ชาวบ้านรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ โดยการให้เป็นประธาน มีวาระให้น้ำ และมีส่วนร่วม
- 2..2. ทำให้ชาวบ้านสนุกกับงาน
- 2..3. มอบหมายความรับผิดชอบให้ จะได้สร้างให้เกิดการมีส่วนร่วม
- 2..4. สร้างอาสาสมัคร เพื่อให้เกิดความรับผิดชอบ
- 2..5. พยายามดึงเอาศักยภาพของชาวบ้านออกมาใช้ให้ได้
3. ทดลองให้ชาวบ้านลงมือทำ และทีมแกนนำเป็นผู้ติดตามประเมินผล (แกนนำ เป็นผู้เอื้ออำนวยให้เกิดการเรียนรู้)
4. จัดเวทีกันข้อมูลสู่ชุมชน โดยจัดในระดับหมู่บ้าน ประมาณ 3 – 4 เดือน ครั้ง

ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการพัฒนาท้องถิ่นให้เข้มแข็ง

อันดับแรกชาวบ้านจะต้องมีความคิดในการพึ่งพาตนเองก่อน ยึดหลักการเศรษฐกิจพอเพียง คือ ต้องมีสติ มีเหตุผล และสร้างภูมิคุ้มกัน และรู้จักพอ โดยมีปัจจัยแห่งความสำเร็จ ดังนี้

- การมีส่วนร่วม คือ จะต้องสร้างความรู้สึกร่วมในการเป็นเจ้าของร่วมกันให้ได้
- เทคนิค คือ จะต้องค้นหาความสนใจร่วมกัน (share interest) สร้างให้มีกิจกรรมที่ชาวบ้านสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ และ ทำให้เกิดกำลังใจในการทำงานต่อ (feed back loop) โดยมีการแจ้ง progress ให้ทราบ ว่าทำไปแล้วได้อะไร โดยเริ่มต้นกระบวนการมีส่วนร่วม ดังนี้
 1. ต้องทราบความต้องการของชุมชน (Need) มีการ Identify โจทย์ และคนที่จะขับเคลื่อน คือ มีการจัดประชุม และวางเป้าหมายร่วมกันระหว่างภาคีต่าง ๆ
 2. ผู้นำต้องให้ความสำคัญ เนื่องจากเป็นผู้ถือเงิน
 3. สร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ จะต้องถ่ายทอด ให้ชาวบ้านสามารถเข้าใจได้ง่าย เช่น การใช้สื่อวีดิทัศน์ เป็นต้น และสามารถนำไปปฏิบัติได้ เช่น ให้เด็ก ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำบัญชีครัวเรือน เป็นต้น
- มีเครือข่ายภาคประชาชนในระดับตำบล
- มีกระบวนการถ่ายทอดความรู้ (KM) เช่น การให้ความรู้เรื่องการเผาป่า การอธิบายถึงกฎระเบียบการใช้ป่า ทำให้ชาวบ้านเกิดความรัก ความหวงแหนในป่าไม้ของตนเอง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในเรื่องของการปลูกข้าว ตามตลาดนัดหมู่บ้าน เป็นต้น
- มีพื้นที่ หรือเวที (Physical Space) ที่จะสามารถมาพบปะ และนั่งพูดคุยกันได้ ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน และร่วมกันคิดหาแนวทางการแก้ไข

- การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก (ภาคีพัฒนาต่าง ๆ) ได้แก่ การสนับสนุนจากทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน นักวิชาการ เป็นต้น เช่น เกษตรอำเภอ ในการให้ความรู้กับชาวบ้าน ในเรื่องของพันธุ์ข้าว และการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ เป็นต้น
- การเข้าถึงแหล่งทุนทั้งภายใน และภายนอก คือ กรรมการจะต้องมีความสามารถในการเข้าถึงแหล่งทุนต่าง ๆ
 - แหล่งทุนภายใน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มแม่บ้าน ฯ
 - แหล่งทุนภายนอก เช่น ที่รัฐบาลสนับสนุนให้เพื่อเป็นกองทุนภายใน เช่น กองทุนหมู่บ้าน, ธนาคาร, NGO
- การมีทุนมนุษย์ คือ เข้าไปช่วย Identify ว่าชาวบ้านคนไหนเป็น Best Practice เช่น ผู้รู้ ข้าราชการ เกษียณอายุ พระ ฯ แล้วต่อ ๆ ไป ก็ให้ชาวบ้านไปเรียนรู้กับคนนั้น แต่ว่าจะต้องเป็นบุคคลที่พร้อม และมีความสามารถที่จะถ่ายทอดต่อไป
- มีความเชื่อ และความศรัทธาในตัวผู้นำ
 - ประเภทของผู้นำ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ
 - ผู้นำแบบเป็นทางการ ได้แก่ นายอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายก อบต. พัฒนาการ ตำบล หัวหน้าส่วนราชการต่าง ๆ ในระดับตำบล เป็นต้น
 - ผู้นำแบบไม่เป็นทางการ ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน บุคคลต้นแบบ ครอบครัวตัวอย่าง เป็นต้น
 - คุณลักษณะของแกนนำ จะต้องมีความประพฤติพอสมควร และมีความสามารถในการสร้างกำลังใจให้กับชาวบ้าน ในการลงมือปฏิบัติเพื่อพัฒนาไปสู่การพึ่งพาตนเอง เช่น มีคำพูดให้กำลังใจ หรือมีคำอธิบายให้ชาวบ้านเข้าใจได้ว่าทำไปเพื่ออะไร มองเห็นประโยชน์ร่วมกัน
- มีการจัดทำแผนชุมชน
- การเก็บข้อมูล และนำข้อมูลมาใช้ คือ สังเกตได้จากหน่วยงานภาครัฐที่ประสบความสำเร็จ จะต้องมีการนำข้อมูลมาใช้ในการวางแผนพัฒนา ในการกำหนดงบประมาณ โครงการ และกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การวิเคราะห์และนำข้อมูลบัญชีครัวเรือนมาใช้
- มีระบบโครงสร้างที่ดี ได้แก่ โครงสร้างของกลุ่มต่าง ๆ ทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มองค์กรต่างๆ, มีการกระจายอำนาจไปสู่กลุ่มต่าง ๆ, เครือข่ายระดับหมู่บ้าน ไปสู่ระดับตำบล เป็นต้น
- การมีทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ เช่น มีระบบชลประทานทั่วถึง เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่ในพื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม

- วัฒนธรรม และความเชื่อ ช่วยในการขับเคลื่อน เช่น การจัดประเพณีเลี้ยงปู่ ในทุกหมู่บ้าน ที่พิษณุโลก เป็นการให้พระ หรือร่างทรง พุดให้ชาวบ้านทำในสิ่งที่แกนนำอยากจะให้ชาวบ้านร่วมกันปฏิบัติ

ปัจจัยแห่งความยั่งยืน

- การบริหารจัดการที่ดี ตัวอย่างเช่น โรงสีชุมชน เมื่อขาดการจัดการก็ทำให้ไม่ยั่งยืน
- มีแกนนำที่ต่อเนื่อง คือ มีการสืบทอด มีการสร้างแกนนำเป็นรุ่น ๆ
 - ต้องรับฟังความเห็นซึ่งกันและกัน
 - มีทีมงานที่เลี้ยง
 - จัดประชุมโดยให้มีคน 3 วัย เข้าร่วม ได้แก่
 - ผู้สูงอายุ
 - วัยกลางคน
 - เด็ก

ปัญหาและอุปสรรค

- นโยบายจากหน่วยงานภาครัฐที่ลงมายังท้องถิ่นนั้น ไม่ตรงกับความต้องการของชาวบ้านในพื้นที่ และไม่สนับสนุนให้ชาวบ้านได้คิดเอง เช่น การจัดอบรมในเรื่องที่ชาวบ้านไม่สนใจ และไม่ยอมรับ และไม่ใช้เรื่องที่จะสามารถแก้ไขปัญหาของชาวบ้านที่มีอยู่ได้, สนับสนุนการปลูกพืชที่ไม่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ไม่ได้สนับสนุนด้านการตลาดซึ่งสำคัญและเป็นความต้องการของพื้นที่ เป็นต้น
- การเปลี่ยนแปลงผู้นำ (ผู้ว่าฯ) ในเชิงนโยบายบ่อยครั้งจะทำให้งานสะดุด ขาดความต่อเนื่อง จะได้รับผลกระทบมากในระดับจังหวัด
- ความต้องการของชาวบ้านในพื้นที่ส่วนใหญ่ ต้องการการพัฒนาด้านสาธารณูปโภค เช่น ถนน ไฟฟ้า แหล่งน้ำ และการระบายน้ำออก เป็นต้น สังเกตได้จากแผนชุมชน และชาวบ้านมักจะไม่มีความรักความห่วงหา (เนื่องจากขาดการมีส่วนร่วม และความรู้สึกเป็นเจ้าของ)
- ชาวบ้านในพื้นที่ต่างคนต่างอยู่ไม่ค่อยมีการรวมตัวกัน เป็นกลุ่ม / องค์กร
- การเลือกตั้งทำให้เกิดการแตกแยกในพื้นที่
- การให้ค่าเบี้ยเลี้ยง และค่าพาหนะ ในการเข้าร่วมประชุม ในบางครั้งก็ไปก่ดกร่อนจิตสำนึก และทำให้ความมีจิตสาธารณะหายไป เหมือนเป็นการจ้างมาร่วมประชุม
- ท้องถิ่นไม่เห็นความสำคัญของการนำข้อมูลมาใช้ เช่น ข้อมูล จปฐ. และ กชช. 2ค เป็นต้นแต่ทั้งนี้การจัดเก็บข้อมูล จปฐ. และ กชช. 2ค ก็ยังประสบกับปัญหา ดังนี้
 - ชาวบ้านไม่ให้ข้อมูลตามความเป็นจริง เนื่องจากกลัวว่าจะถูกเก็บภาษีเพิ่ม

- ผู้จัดเก็บขาดความเข้าใจในแต่ละประเด็น เนื่องจาก เมื่อผู้ที่มีหน้าที่จัดเก็บโดยตรงไม่ว่าง มักจะใช้ให้คนอื่นที่ไม่มีความเข้าใจไปทำแทน
- เก็บข้อมูลถี่เกินไป สำหรับข้อมูล จปฐ. ที่จัดเก็บปีละครั้งนั้น คิดว่าถี่เกินไป ไม่สามารถวิเคราะห์ และนำข้อมูลมาใช้ได้ทัน
- ยังขาดในเรื่องของการประเมินผลการปฏิบัติงาน (ข้าราชการนิยมทำ แต่ไม่นิยมประเมิน)
- ชาวบ้านมีปัญหาหนี้สินมาก ทำให้ไม่อยากเข้ามามีส่วนร่วม ไม่มีจิตสาธารณะ และมองไม่เห็นประโยชน์ของการพัฒนาพื้นที่ร่วมกัน

3.2 ความเห็นถึงตัวชี้วัดในการประเมิน และวัดศักยภาพของท้องถิ่น

การประเมิน และชี้วัดท้องถิ่นเข้มแข็ง

- มีโครงสร้างพื้นฐานครบถ้วน เช่น มีถนน สะดวกสบาย
- น้ำไม่ท่วม คือ มีโครงสร้างการบริหารจัดการน้ำในท้องถิ่นที่ดี

การประเมิน และชี้วัดชุมชนเข้มแข็ง

- การมีกลไกในการค้นหาโจทย์ที่ถูกต้อง ของพื้นที่ คือ มีการตัดสินใจเชิงนโยบายโดยการใช้ข้อมูล อาจะวัดได้จาก จำนวนข้อมูลที่มีก็ได้
- เกิดความรู้และสามารถที่จะถ่ายทอดกันได้เองภายในชุมชน
- มีคณะทำงานที่มีจิตสาธารณะ (ที่เป็นชาวบ้านด้วยตนเอง ที่ไม่ใช่แกนนำ) โดยการประเมินจำนวน และคุณลักษณะของผู้นำ โดยให้คะแนน แบ่งเป็นระดับ ๆ ไป ตัวอย่างเช่น คณะทำงานแต่ละคณะก็แบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบกันคนละเรื่องไป และมีหน้าที่ในการนำเสนอ รวมถึงจัดเวทีในการพูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการ ให้ชาวบ้านได้พูดคุยกันเอง
- จำนวนคนที่สามารถ Identify ได้ว่าเป็น Best Practice เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้น
- การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของชุมชน เช่น การประชุมระดมความคิด งานวัด งานส่วนรวม งานโรงเรียน เป็นต้น
- มีการรวมกลุ่มกัน เช่น กลุ่มอาชีพเสริม (อาชีพหลักในพื้นที่ คือ การเกษตร) กลุ่มออมทรัพย์ ฯ ตัวอย่างตัวชี้วัด อาจจะไม่ใช่ จำนวนกลุ่มที่มีก็ได้ แต่อาจวัดจากผลกระทบที่เกิดขึ้น คิดเป็น % ก็ได้
 - กลุ่มองค์กรในชุมชนมีความเข้มแข็ง ประกอบด้วย 5 ก. ได้แก่
 1. คณะกรรมการ โดยคณะกรรมการจะต้องมีการแบ่งหน้าที่กันชัดเจน และมีส่วนร่วม
 2. การมีกฎกติกา
 3. มีสมาชิกกลุ่ม
 4. มีกองทุน

5. มีกิจกรรม

- ชาวบ้านอยู่ดีกินดี โดยความอยู่ดีมีสุขของชาวบ้าน แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่

1. ระดับบุคคล
2. ระดับครอบครัว
3. ระดับชุมชน (หมู่บ้าน , ตำบล)

ตัวอย่างของความอยู่ดีมีสุข เช่น

- ด้านสุขภาพ (ร่วมกันดูแลสุขภาพอย่างมีส่วนร่วม) ชาวบ้านมีสุขภาพกาย และสุขภาพจิตดี ตัวอย่างตัวชี้วัด เช่น มีสถานที่ออกกำลังกาย มีลานกีฬาในระดับหมู่บ้าน
- ด้านเศรษฐกิจ เช่น
 - มีสวัสดิการเพิ่มมากขึ้น มีสิทธิประโยชน์เพิ่มมากขึ้น
 - ชาวบ้านสามารถลดค่าใช้จ่ายต่าง ๆ จากการนำแผนไปปฏิบัติได้
 - การมีอาหารกินรอบบ้าน ไม่ต้องไปซื้อ เช่น มีการแลกเปลี่ยนอาหารกันระหว่างครัวเรือน ไม่ต้องซื้อขาย เป็นต้น
 - มีงานทำ ไม่มีหนี้สิน
- ด้านสังคมความเป็นอยู่ เช่น
 - การดูแลผู้สูงอายุ เช่น การอยู่เป็นครอบครัวใหญ่ การดูแลและให้กำลังใจ
 - มีความเอื้ออาทร แบ่งปันกัน ไม่มีการทะเลาะวิวาท
 - มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ไม่มีปัญหายาเสพติด และการลักขโมย
 - ทุกปัญหาในชุมชน ชาวบ้านร่วมกันรับรู้ และร่วมกันหาแนวทางการแก้ไข
 - เยาวชนได้รับการศึกษาดี หันมาเล่นกีฬา และไม่มีปัญหายาเสพติด ตัวอย่างตัวชี้วัดเช่น มีกิจกรรมเยาวชน
 - สภาพแวดล้อม เป็นเมืองที่น่าอยู่ สะอาด ถูกหลักอนามัย
 - มีความสบายใจ ผู้คนยิ้มแย้มแจ่มใส และพูดจาเป็นมิตร

3.3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

- ควรจะต้องให้สถาบันการศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ โดยการนำปราชญ์ชาวบ้านเข้าไปร่วมด้วย มีหลักสูตรชุมชน เป็นต้น



-280-

ภาคผนวก ง
ภาพการลงพื้นที่และกิจกรรมในโครงการ

ภาพการลงพื้นที่ครั้งที่ 1 จังหวัดนครปฐม



ผู้ว่าฯ และ รองผู้ว่าราชการจังหวัด, หน่วยงานส่วนภูมิภาค และหน่วยงานกลางในพื้นที่



นายกอบต. บางระกำ และทีมงาน



ศูนย์เรียนรู้ชุมชน (นวดแผนไทย)



รองนายกอบต. บางช้าง ทีมงาน และ แกนนำ
ชาวบ้าน



นักวิชาการในพื้นที่ แกนนำภาคประชาสังคม
รองนายกอบต.

เอกสารชุดนี้จัดทำขึ้นเพื่อประโยชน์สำหรับโครงการให้คำปรึกษาแก่ลูกค้าของบริษัทเท่านั้น ห้ามมิให้บุคคลใดก็ตาม ทำการลอกเลียนทำซ้ำ เปลี่ยนแปลงหรือเผยแพร่ส่วนใดส่วนหนึ่งหรือ
ทั้งหมดแก่บุคคลภายนอกโดยมิได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรโดยเด็ดขาดจากคณะผู้จัดทำ

ภาพการลงพื้นที่ครั้งที่ 1 จังหวัดนครศรีธรรมราช



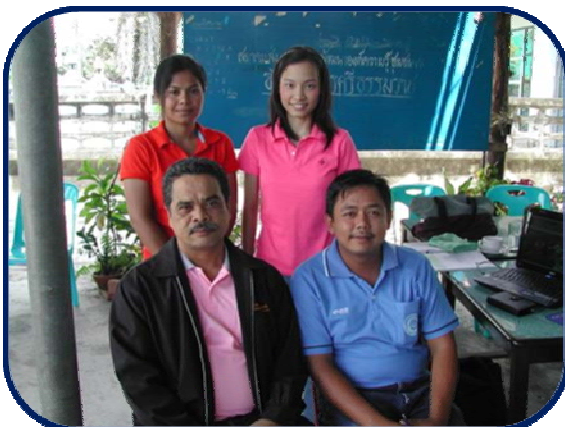
อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช



ผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช



นายก อบต. ปากพูน



อดีต นายก อบต. และแกนนำเครือข่ายภาค
ประชาชน



นักวิชาการในพื้นที่ ปราชญ์ชาวบ้าน

เอกสารชุดนี้จัดทำขึ้นเพื่อประโยชน์สำหรับโครงการให้คำปรึกษาแก่ลูกค้าของบริษัทเท่านั้น ห้ามมิให้บุคคลใดก็ตาม ทำการลอกเลียนทำซ้ำ เปลี่ยนแปลงหรือเผยแพร่ส่วนใดส่วนหนึ่งหรือทั้งหมดแก่บุคคลภายนอกโดยมิได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรโดยเด็ดขาดจากคณะผู้จัดทำ

ภาพการลงพื้นที่ครั้งที่ 1 พิษณุโลก



ผู้ว่าราชการจังหวัดพิษณุโลก



เกษตรจังหวัด เกษตรและสหกรณ์ จังหวัด
กระทรวงเกษตรในพื้นที่



กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แกนนำภาคประชาชน อ.
นครไทย



นายก อบต. อสม. กำนัน และภาคประชาชน
อ.บางระกำ



นักวิชาการในพื้นที่ ม.นเรศวร

เอกสารชุดนี้จัดทำขึ้นเพื่อประโยชน์สำหรับโครงการให้คำปรึกษาแก่ลูกค้าของบริษัทเท่านั้น ห้ามมิให้บุคคลใดก็ตาม ทำการลอกเลียนทำซ้ำ เปลี่ยนแปลงหรือเผยแพร่ส่วนใดส่วนหนึ่งหรือทั้งหมดแก่บุคคลภายนอกโดยมิได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรโดยเด็ดขาดจากคณะผู้จัดทำ